

ФІЗИКО-ГЕОГРАФІЧНЕ РАЙОНУВАННЯ ТЕРИТОРІЇ СУЧАСНОГО СТРИЙСЬКОГО АДМІНІСТРАТИВНОГО РАЙОНУ

Гілецький Йосип Романович,

к. п. н., доцент

Окань Лілія Романівна,

студентка

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
м. Івано-Франківськ, Україна

Вступ. Науково обґрунтоване фізико-географічне районування території адміністративного району є важливою передумовою для розробки проектів оптимізації природокористування. У 2020 році у результаті адміністративної реформи Стрийський район значно розширив свою територію, включивши до свого складу землі, які раніше (1959—2020 роках) входили до складу Стрийського, Жидачівського, Миколаївського та Сколівського районів. Тому важливо проаналізувати існуючі на сьогодні підходи до фізико-географічного районування території, розглянути просторовий параметри та межі таксономічних одиниць в оновлених адміністративних межах.

Перш, ніж підійти до фізико-географічного огляду власне Стрийського району слід звернути увагу, що на сьогодні існує декілька різних схем фізико-географічного районування території Львівської області. Вони мають суттєві відмінності. Однією із найновіших праць, у якій подана комплексна характеристика природи Львівської області, й у тому числі розкрито питання фізико-географічного районування є монографія «Львівська область: природні умови та ресурси», яка вийшла з друку у 2018 році [3]. Проте навіть у цьому цілісному виданні колективу географічного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка різняться підходи до геоморфологічного [3, с. 55] та фізико-географічного районування [3, с. 309]. Так, в останньому крайню південну частину Львівської області – Буковецьку полонину із вершиною Пікуй (1408 м), що являється найвищою точкою

адміністративної області, відносять до Полонинсько-Чорногірських Карпат. Тоді, як згідно геоморфологічного районування, це регіон Вододільно-Верховинських Карпат. При цьому в обох районуваннях карпатської частини Львівської не взято до уваги міжнародні підходи до регіоналізації Карпатської гірської країни, яке передбачає виділення провінцій чи підпровінцій Зовнішніх Східних Карпати та Внутрішніх Східних Карпат [5].

Відмінності у цьому виданні [3] є й у районуванні платформенної частини території області, яка повністю належить до фізико-географічної країни Східноєвропейської рівнини. Згідно геоморфологічного районування у межах Львівської адміністративної області представлені область Волино-Подільської височини із прилеглим пасмом Розточчя, яку у свою чергу поділяють на три геоморфологічні підобласті [3, с. 55]. У фізико-географічному огляді рівнинних територій Львівщини вказується про чотири фізико-географічні області Східноєвропейської рівнини [3, с. 302].

Мета роботи. У публікаціях Гілецького Й.Р. [1, 2] запропоновано розгляд фізико-географічного районування Українських Карпат на основі врахування міжнародного досвіду регіоналізації Карпатської гірської країни, а також найновіших праць у галузі геології, геоморфології, геоекології, власних експедиційних досліджень у карпатському регіоні. Тому метою даної статті є застосування обґрунтованих автором підходів до районування для території сучасного Стрийського адміністративного району.

Матеріали і методи. Вихідними матеріалами для підготовки статті послужили друковані наукові праці географів, картографічні матеріали, а також сучасні загальнодоступні інформаційні ресурси мережі Інтернет. Шляхом порівняльного аналізу різних джерел, пропонується районування території сучасного Стрийського адміністративного району, яке може послужити основою для складання цілісної комплексної фізико-географічної характеристики території цього суспільно-географічного комплексу.

Результати та обговорення. Загальна площа реформованого району склала 3854 км². У фізико-географічному відношенні він охоплює частини двох

фізико-географічних країн – Карпатської (2979 км², 77,3% від площі адміністративного району) та Східноєвропейської (875 км², 22,7% від площі адміністративного району).

Щодо карпатської частини, то вона включає частину провінції Східних Карпат, підпровінції Зовнішніх Східних Карпат. Власне гірськими хребтами зайнято 1503 км², або 39,0% площі адміністративного району. Решту території Карпатської фізико-географічної країни (1476 км², 38,3% від площі адміністративного району) зайнято височинними поверхнями Передкарпатської фізико-географічної області. Межу між нею і Східноєвропейською фізико-географічною країною проводять по руслу Дністра (рис.1).

Рис. 1. Фізико-географічне районування території Стрийського адміністративного району. Східноєвропейська фізико-географічна країна: 1.1. Городоцько-Щирецький район, 1.2. Миколаївсько-Бережанське Опілля та 1.3. Ходорівсько-Бучацьке Опілля. Карпатська гірська країна: Передкарпатської фізико-географічна область: 2.1. Дністровсько-Свічанський, 2.2. Дрогобицький, 2.3. Моршинський та 2.4. Присвічанський височинні райони; область Зовнішньофлішових Карпат: 3.1. Верхньодністерські Бескиди та 3.2. Сколівські Бескиди; область Вододільно-Верховинських Карпат: 4.1. Стрийсько-Сянська Верховина та 4.2. Верховинський вододільний хребет.

Частина території Стрийського адміністративного району, яка знаходиться на лівобережжі Дністра і належить до **Східноєвропейської фізико-географічної країни**, належить до широколистолисової вологої теплої зони, її Західноукраїнського краю. Щодо районування нижчого таксономічного рівня, то існують дещо різні підходи. У національному атласі представлений рівень фізико-географічних областей та районів [4]. Однак виділення таксонів підобластей дозволяє чіткіше розмежувати території із відмінними рисами ландшафтів. Так, у межах подільської частини Стрийського району територію, яка у районуванні, що запропоноване у національному атласі, належить до трьох районів **Розтоцько-Опільської фізико-географічної області** – Городоцько-Щирецького, Миколаївсько-Бережанського та Ходорівсько-Бучацького. Розточчя у геоморфологічному районуванні Львівської області вважають геоморфологічною областю на рівні із Поділлям, Малим Поліссям та Волинською височиною, зважаючи на своєрідність його літогенної основи та характер протікання рельєфотворчих процесів. Тому цілком виправдано розглядати території східніше Розточчя, які зайняті горбогірним рельєфом, розглядати як окрему **Опільську височинну фізико-географічну підобласть**.

Західна частина цієї підобласті у межах адміністративного району, яка лежить східніше лінії с. Хоросно, с. Луб'яна, м. Миколаїв, с. Дороговиж належить до *Городоцько-Щирецького фізико-географічного району* із пасмово-хвилястим рельєфом з абсолютними висотами, що ледь перевищують 300 м. Північна частина території району на схід від вказаної лінії характеризується структурно-денудаційним горбогірно-долинним рельєфом із абсолютними висотами понад 400 м. Поверхні горбів піднімаються над долинами правих допливів Дністра до 100 м і більше. Його доцільно називати *Миколаївсько-Бережанським Опіллям*.

Південніше лінії смт. Розділ, м. Новий Розділ, с. Бориничі, с. Бертишів, селища Нові Стрілища ландшафт характеризується значно меншими абсолютними висотами (до 350 м) та меншою глибиною ерозійного

розчленування. Ця територія є частиною фізико-географічного району *Ходорівсько-Буцацького Опілля*.

Більшість території **Передкарпатської фізико-географічної області Карпатської гірської країни** у Стрийському районі належить до підобласті ***Прибескидського Передкарпаття***, яка загалом простягається від кордону з Польщею до русла Свічі. У геоморфологічному відношенні ця територія являє собою чергування алювіальних рівнин, які сформувалися вздовж русла Дністра та його правих приток, та денудаційно-аккумулятивних височин, які служать вододільними поверхнями між річками. Виположену рівнину сформовану низькими прирусловими терасами Дністра та карпатських допливів Дністра оптимально було б називати, беручи до уваги її розташування, *Дністровсько-Свічанською рівниною*. Височинну поверхню, що простягнулася між долиною Дністра на північному заході і річкою Стрий на південному сході називають *Дрогобицькою денудаційно-аккумулятивно-ерозійною височиною*. Широкі нижньотерасові долини Стрия і Свічі розділяє *Моршинська денудаційно-аккумулятивна височина*, яка поступово піднімається з наближенням до гір до висот понад 400 м.

Невелика правобережна частина Свічі у межах Стрийського адміністративного району входить до підобласті ***Пригорганського Передкарпаття***. Воно представлене тут тільки частиною *Присвічанської височини* із прилеглими нижніми терасами Свічі. Окремі ділянки поверхні височини у межах Стрийського району (в околицях села Зарічне) оконтурені ізогіпсою 400 м над рівнем моря. До русла Дністра височина опускається стрімким уступом з перепадом висот до 100 м.

Південно-західна межа рівнин Передкарпатської височинної області проходить по підніжжі зовнішніх хребтів Карпат, а саме по лінії сіл Довголука, Любинці, Розгірче, Танява. Низькогірні гірські хребти, які межують із Передкарпатською височинною областю, належать до фізико-географічної області ***Зовнішньофлішових Карпат, підобласті Українських Східних Бескидів***. Пасма хребтів відповідають простяганню скиб тектонічної Скибової

зони Флішових Карпат. Течія річки Стрий розділяє в основному низькогірні хребти *Верхньодністерських Бескидів* із чисельними скельними останцями (скелі Урича, Ямельниці, Тишівниці, Кам'янки, гори Ключ) від середньогірних пасм та масивів *Сколівських Бескидів*.

Верхньодністерські Бескиди у межах Стрийського району представлені невисокими (650–850 м) хребтами, які розділених широкими поздовжніми долинами. Гребені хребтів полого-хвилясті з куполоподібними вершинами. Найвища точка у межах району – гора Вершище має висоту 880 м.

Правобережна частина річки Стрий від західної межі Стрийського району, яка проходить в основному долиною річок Росохач та Рибник, і далі на південний схід до вододілу, що розділяє водозбори річок Опір та Сукель, зайнята хребтами *Сколівських Бескидів*. Абсолютні висоти вершин тут зростають до 1000–1300 м. Хребти мають чітко виражене східно-карпатське простягання – з північного заходу на південний схід. Окремі конусовидні вершини підіймаються вище 1300 м. Найвищими серед них є Парашка – 1268 м, Видноха – 1326 м, Магура – 1363 м.

Південну частину Стрийського адміністративного району займають **Вододільно-Верховинські Карпати**, а саме *підобласть Сянсько-Ріцької Верховини*. Більшість хребтів, в основі яких лежать складки Кросненської тектонічної зони, низькогірні. Їх називають *Стрийсько-Сянською Верховиною*. Район Стрийсько-Сянської Верховини, тягнеться від кордону з Польщею до витоків Мізунки. З північного заходу він межує із Верхньодністерськими та Сколівськими Бескидами. Район представлений двома ланцюгами низькогірних хребтів з пересічними абсолютними висотами 700–800 м, які розділені розлогими міжгірними долинами (Боринською, Турківською). Найвищі вершини Стрийсько-Сянської верховини розміщені у південно-східній частині району – Тростян (1232 м), Магій (1281 м).

З півдня низькогір'я Стрийсько-Сянської Верховини оконтурює ерозійно-тектонічний *Верховинський вододільний хребет*. Саме по ньому проходить лінія Головного Карпатського вододілу, який розділяє Українські Карпати на два

макросхили. Одночасно лінія вододілу служить адміністративною межею між Закарпатською та Львівською областями. У межах Стрийського району західна частина хребта має абсолютні висоти до 1000 м, а у східній частині висоти вершин сягають понад 1200 м. Найвища вершина Верховинського вододільного хребта у межах Стрийського району має висоту 1285 м – гора Чорна Ріпа.

Знижені місця Верховинського вододільного хребта, у схили якого глибоко врізані верхів'я річок, є зручними перевалами. По них прокладено шляхи сполучення. На вододілі річок Стрия і Латориці – Латірський перевал висотою 775 м. До 80-х років ХХ століття перевал був другорядним, оскільки основний рух автотранспорту ішов через Середньовецький перевал. На початку ХХІ століття, в ході спорудження автомагістралі європейського рівня Київ – Чоп, шосе проклали саме через Латірський перевал. Через нього сьогодні здійснюється найбільш жвавий рух автотранспорту. Дещо південніше на хребті знаходиться Середньовецький перевал – 839 м. Вододіл Опору і Вічі на висоті 1014 м довгим тунелем перетинає залізниця Мукачеве – Стрий. Поблизу проходить ще один автомобільний Скотарський перевал або Бескид висотою 974,5 м.

Висновки. Районування Стрийського адміністративного району у запропонованому варіанті враховує загальні принципи фізико-географічного районування рівнинних і гірських територій України та максимально враховує сучасне геоморфологічне районування.

Список використаних джерел

1. Гілецький Й.Р., Тимофійчук Н.М. Фізико-географічне районування Українських Карпат для цілей пізнавального туризму. Географія та туризм: Науковий збірник, Випуск 53. – Київ, 2019. С. 103–109.

2. Гілецький Й.Р., Тимофійчук Н.М. Районування підпровінцій Зовнішніх і Внутрішніх Східних Карпат в межах України// Actual trends of modern scientific research. Abstracts of the 5th International scientific and practical conference. MDPC Publishing. Munich, Germany. 2020. Pp. 225–232. URL: <https://sci-conf.com.ua/v-mezhdunarodnaya-nauchno-prakticheskaya-konferentsiya->

actual-trends-of-modern-scientific-research-8-10-noyabrya-2020-goda-myunhen-germaniya-arhiv/.

3. Львівська область: природні умови та ресурси: монографія/ за заг. ред. д-ра геогр. наук, проф. М. М. Назарука. – Львів: Видавництво Старого Лева, 2018. – 592 с.

4. Національний атлас України. – Київ: ДНВЦ «Картографія» , 2007. – 440 с.

5. Divisions of the Carpathians. URL: <https://en.wikipedia.org/wiki/Divisions-of-the-Carpathians> (дата звернення: 08.01.2021)